

Nowy etap legislacyjny w przybliżaniu francuskiej „*exploitation agricole*” do modelu prawnego przedsiębiorstwa

Już od połowy XX w. jednym z kluczowych problemów doktrynalnych i legislacyjnych prawa rolnego krajów Europy Zachodniej jest, kwestia zbliżenia, jeśli nie ujednolicenia, statusu prawnego gospodarstwa rolnego ze statusem prawnym przedsiębiorstwa prawa handlowego. Koncentracja i industrializacja produkcji rolnej coraz szybciej postępujące w krajach Europy Zachodniej powodują, że tradycyjne formy prawne działalności gospodarstwa rolnego stają się coraz mniej przydatne w praktyce funkcjonowania szybko modernizujących się i powiększających jednostek produkcyjnych w rolnictwie. Co więcej – wymogi tych jednostek co do *instrumentarium* prawnego, niezbędnego do ich prawidłowego funkcjonowania przybliżają się coraz bardziej do instytucji i form prawnych stosowanych w praktyce funkcjonowania podmiotów prawa handlowego.

Poszczególne kraje Europy Zachodniej radzą sobie z tym problemem w sposób bardzo zróżnicowany. Niewątpliwym „*leaderem*” w tym procesie są Włochy. Włoski Kodeks cywilny z 1942 r. wprowadził zasadę, zgodnie z którą uprawa ziemi została uznana za jeden z aspektów działalności gospodarczej w ramach przedsiębiorstwa rolnego (*impresa agricola*), które – według systematyki tegoż kodeksu – ma status równorzędny z przedsiębiorstwem handlowym. Oba one z kolei podpadają pod ogólne pojęcie przedsiębiorstwa (*impresa*) z art. 2082 kcw.¹

Inne kraje Europy Zachodniej nie potrafiły, jak dotąd, rozstrzygnąć do końca tego problemu. Tak wygląda np. sytuacja w Hiszpanii, zaś w Niemczech pewne, dość istotne, ale dalekie od ostatecznego, zbliżenie statusu prawnego przedsiębiorstwa handlowego i gospodarstwa rolnego nastąpiło dopiero w 1976 r.²

Francja tradycyjnie przestrzegała dość rygorystycznego rozdziału pomiędzy czynnościami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego a działalnością

1 Najpełniejsze przedstawienie poruszanej tu problematyki, jeśli chodzi o ustawodawstwo włoskie, znajdzie czytelnik w pracy A. Mazzamuto: *Impresa agricola tra diritto agrario e diritto commerciale*, Rivista di Diritto Civile II/1983 s. 470 i nast.

2 Szerzej kwestie te przedstawiłem w artykule: *Gospodarstwo rolne a kodeks handlowy*, PUG 1998, nr 7.

handlową. Na bazie art. 632 francuskiego kodeksu handlowego (*code de commerce*) wprowadzono kryterium kupna w celu odsprzedań, wyłączając automatycznie spod działania tego kodeksu tradycyjne gospodarstwo rolne sprzedające produkty, które samo wyprodukowało. Zasadę tę wzmocnił jeszcze art. 638 *code de commerce*, który wyłącza z właściwości sądów gospodarczych (*tribunal de commerce*) sprawy skierowane przeciw rolnikom w związku z obrotem ich produktami. To rygorystyczne rozróżnienie, wyłączające gospodarstwa rolne spod działania prawa handlowego, utrzymywało się we francuskim ustawodawstwie dość długo.³ Cały, ogromny francuski dorobek doktrynalny dotyczący instytucji *exploitation agricole* bazował w konsekwencji na jej wyłączeniu spod działania *code de commerce*.

Ustawodawca francuski potrzeby związane z działalnością większych, zindustrializowanych gospodarstw rolnych zaczął uwzględniać stosunkowo późno. Jako pierwszy krok w tym kierunku uznać można ustawę z 30 XII 1988 r. o adaptacji gospodarstw rolnych do nowych warunków ekonomicznych i socjalnych.⁴

Ustawa ta nie kwestionowała formalnie wspomnianego wyżej rozróżnienia pomiędzy czynnościami handlowymi a czynnościami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, wynikającego z art. 632 i 638 *code de commerce*. Równocześnie jednak zniósła ona dwie najistotniejsze różnice pomiędzy statusem prawnym przedsiębiorstwa a gospodarstwa rolnego. Wprowadzono mianowicie obowiązek rejestracji gospodarstw rolnych, podobnie jak przedsiębiorstw handlowych, w specjalnych rejestrach. Dozwolono dalej, by gospodarstwa rolne mogły korzystać, podobnie jak przedsiębiorstwa handlowe, z udogodnień, jakie im daje postępowanie upadłościowe.

Ustawa z 30 XII 1988 r. rozpoczęła zatem niewątpliwie proces zbliżania statusu prawnego gospodarstwa rolnego do statusu prawnego podmiotów prawa handlowego.

Proces ten postępuje dalej, jakkolwiek do niedawna ograniczał się do wyrywkowych, o częściowym charakterze, interwencji ustawodawcy francuskiego.

Jednakże ostatnia, już dziewiąta z kolei, francuska ustawa o ukierunkowaniu rolnictwa (*loi d'orientation agricole nr 2006 – 11*) z 5 I 2006 r.⁵ przyniosła rozwiązania, które uznać wypada za istotny – jakkolwiek, w sensie formalno-legislacyjnym – niestety, nie końcowy etap w zrównywaniu statusu prawnego przedsiębiorstwa handlowego i gospodarstwa rolnego.

Ustawa ta jest wynikiem prawie pięcioletnich studiów i prac badawczych. Wykazały one bardzo istotne przemiany gospodarcze i socjologiczne w rolnictwie fran-

3 Jej działanie usiłowała złagodzić tzw. teoria akcesoryjności, która nie była jednakże we Francji generalnie akceptowana. Por. szerzej J. Hudault, *Droit rural*, Paris. 1987, s. 92 i nast. oraz orzecznictwo, J. Megret, *Droit agricole*, t. II, Paris 1973, s. 10 i nast. Teorię tę omawiam krótko w pracy cyt. w przyp. 1.

4 *Journal Officiel* z 31 XII 1988 r., s. 16741.

5 *Journal Officiel* z 6 I 2006r., s. 229.

cuskim, a w szczególności jego koncentrację, odchodzenie od tradycyjnego modelu gospodarstwa rodzinnego, postępujący, pod wpływem bodźców stosowanych przez Unię Europejską, proces wielofunkcyjności gospodarstw i zróżnicowania źródeł dochodów ludności wiejskiej. Konsekwencją, jaką wyciągnął ustawodawca francuski z dokonanych ustaleń było przekonanie o konieczności – jak czytamy w uzasadnieniu ustawy – „ułatwienia ewolucji gospodarstwa rolnego w kierunku statusu prawnego przedsiębiorstwa”.

Jak podkreśla się w uzasadnieniu projektu ustawy z 5 I 2006 r., ziemia rolnicza należy w coraz większym zakresie do osób dysponujących kapitałem, a nie zajmujących się bezpośrednio produkcją rolną; siła robocza w rolnictwie staje się coraz mniej związana z gospodarstwem; produkcja rolna staje się coraz bardziej uzależniona, związana z nowoczesnym rynkiem i jego wymogami.⁶ W konsekwencji uznano, że przejście od modelu rodzinnego gospodarstwa rolnego do modelu przedsiębiorstwa jest kluczowym zadaniem i celem omawianej ustawy.

Ustawa o ukierunkowaniu rolnictwa z 5 I 2006 r. zawiera kilka grup rozwiązań z różnych dziedzin regulacji statusu prawnego gospodarstwa rolnego (m.in. nowy model zbywalnych dzierżaw rolnych, nowe zasady ochrony trwałości substratu gruntowego tych gospodarstw etc.). Za kluczowe rozwiązanie uznał sam ustawodawca francuski wprowadzoną tam instytucję *fonds agricole*.⁷ Wszystkie pozostałe rozwiązania zawarte w ustawie z 5 I 2006 r. stanowią – w intencji ustawodawcy francuskiego – tylko uzupełnienie, pewną konsekwencję prawną rozwiązań związanych z powołaniem do życia tejże instytucji.

Zanim przejdzie do bardziej szczegółowej analizy instytucji *fonds agricole*, autor winien jest czytelnikowi kilka uwag o charakterze ogólniejszym, które mogą okazać się pomocne w zrozumieniu samej istoty tej instytucji.

Otóż po pierwsze, instytucja *fonds agricole* ma charakter ułatwienia kredytowego. Pozwala ona rolnikowi wykorzystać nie tylko swój majątek nieruchomy jako zabezpieczenie potrzebnego kredytu, lecz umożliwia wykorzystanie w tym celu również ruchomości i praw podmiotowych wchodzących w skład gospodarstwa. Rozciągnięcie takiej możliwości na gospodarstwa rolne może stanowić niewątpliwie istotne rozszerzenie ich zdolności kredytowej.

Z drugiej strony, z całym naciskiem wypada podkreślić, że działanie i skutki prawne instytucji *fonds agricole* są ograniczone wyłącznie do sfery kredytowo–egzekucyjnej. *Fonds agricole*, występujący jako pewna *universitas* mógłby być brany pod uwagę, poddawany szczególnej ochronie, także w trakcie stosowania szczegól-

6 Por. protokoły komisji finansowo–ekonomicznej francuskiego Zgromadzenia Narodowego, raport nr 2547/2005 s. 15, 31 i nast.

7 Znalezienie polskiego odpowiednika dla instytucji „*fonds agricole*” nie jest, niestety, możliwe. W dosłownym tłumaczeniu można by tu mówić o „funduszu rolnym”, „zasobie rolnym”. Mając na uwadze niedoskonałość językową takiego tłumaczenia, które w języku polskim kojarzy się z zupełnie innymi instytucjami, będę w toku dalszych rozważań posługiwał się francuską nazwą omawianej instytucji.

nych przepisów o dziedziczeniu gospodarstw rolnych czy też w trakcie państwowej kontroli podziału gospodarstw rolnych w obrocie *inter vivos*. Obie te instytucje są však dobrze rozwinięte w ustawodawstwie francuskim. Tymczasem tak nie jest. We wspomnianej działalności ochronnej ustawodawca francuski posługuje się dalej instytucją *exploitation agricole*. Instytucja *fonds agricole* znajduje zastosowanie tylko jako instrument zabezpieczenia majątkowego w obrocie kredytowym i korporacyjnym. W konsekwencji *fonds agricole*, raz wyodrębniony, może być przedmiotem sprzedaży czy darowizny bez ograniczeń wynikających z ochrony integralności gospodarstw rolnych w obrocie spadkowym czy też *inter vivos*.

Wskazać dalej należy, że wprowadzając instytucję *fonds agricole*, ustawodawca francuski nie stworzył nowej instytucji prawnej, lecz rozciągnął na rolnictwo działanie tradycyjnej dla francuskiego prawa handlowego instytucji *fonds de commerce*, obowiązującej w francuskim obrocie handlowym już od wejścia w życie ustawy z 17 III 1909 r. Ustawa z 5 I 2006 r., regulując zasady funkcjonowania *fonds agricole*, zawiera nawet bezpośrednie odesłania do przepisów kodeksu handlowego dotyczących *fonds de commerce* (np. art. 143–19, 142–1, 143–23).

Istnieje wreszcie w ustawodawstwie francuskim podobna instytucja, z której mogą korzystać rzemieślnicy (*fonds artisanal*). Rozciągając na rolników instytucję *fonds agricole*, ustawodawca francuski zapełnił więc pewną lukę ustawodawczą, która dyskryminowała rolników jako liczną grupę podmiotów gospodarczych pozbawionych dotąd takich ułatwień kredytowych, jakie daje instytucja *fonds de commerce* lub *fonds artisanal*.

Aby móc zająć się teoretycznymi konsekwencjami wprowadzenia instytucji *fonds agricole*, wypada najpierw przybliżyć czytelnikowi przynajmniej podstawowe zasady funkcjonowania tej instytucji.

Zacząć należy od kilku uwag ogólnych. *Fonds agricole* ma trojake funkcje. Z jednej strony ułatwia rolnikom uzyskiwanie kredytu, gdyż może – jako pewna całość – stanowić zabezpieczenie kredytów bankowych i innych zobowiązań pieniężnych zaciągniętych przez rolnika. Z drugiej strony, stanowi istotne zabezpieczenie i ułatwienie egzekucyjne dla wierzycieli rolnika. *Fonds agricole*, jako pewna *universitas*, może być bowiem przedmiotem egzekucji, w której podmioty, na rzecz których dokonano obciążenia *fonds*, korzystają z istotnych ułatwień i przywilejów egzekucyjnych. Co więcej, wierzytelność zabezpieczona na *fonds agricole* jest skuteczna *erga omnes* i na wypadek przejścia własności tego zasobu na osobę trzecią, jest skuteczna wobec nabywcy.

Instytucja *fonds agricole* zwiększa wreszcie pewną mobilność gospodarczą gospodarstwa rolnego, jego zdolność do kooperowania z innymi podmiotami obrotu gospodarczego. *Fonds agricole* może być bowiem wnoszony, jako całość, jako wkład majątkowy do spółek cywilnych i handlowych, jak też innych form kooperacji produkcyjnej w rolnictwie, tak rozwiniętych w ustawodawstwie francuskim.

Aby uczynić czytelnikowi bardziej przystępną późniejszą, bardziej szczegółową, analizę funkcjonowania instytucji *fonds agricole* wypada zacząć od ustalenia ustawowo określonego składu tej *universitas*. I tutaj uwaga o charakterze zasadniczym: nieruchomości wchodzące w skład gospodarstwa rolnego i stanowiące własność rolnika nie są objęte, nie wchodzą, w skład *fonds agricole*.⁸ To wyłączenie było kwestionowane w trakcie prac nad ustawą z 5 I 2006 r., gdzie podnoszono, że to właśnie nieruchomości stanowią główny element majątkowy gospodarstwa i w konsekwencji stanowią podstawowe zabezpieczenie jego wiarygodności. Zwyciężyło jednakże stanowisko tradycyjne. Uznano, że skoro nieruchomości nie wchodziły w skład *fonds de commerce* i *fonds artisanal*, to należy utrzymać tę zasadę również w stosunku do *fonds agricole*.⁹

Należy obecnie ustalić, jakie elementy majątkowe wchodziły w skład *fonds agricole*. Zgodnie z nowym brzmieniem art. 311 – 3 *Code rural*, ustalonym przez ustawę z 5 I 2006 r., w skład *fonds agricole* wchodzi:

- a) inwentarz żywy i martwy należący do gospodarstwa,
- b) zapasy i produkty przeznaczone na sprzedaż. Doktryna francuska opowiada się za objęciem tym pojęciem także plonów jeszcze niezebranych, jakkolwiek z punktu widzenia prawa rzeczowego sprawa może wydawać się wątpliwa,
- c) prawa z umów służących, mających związek z prowadzeniem gospodarstwa rolnego pod warunkiem, że są prawa zbywalne.

Ten wymóg zbywalności w istotny sposób ogranicza wartość, a zatem użyteczność kredytową, instytucji *fonds agricole*. W warunkach francuskich gdzie większość gospodarstw – przynajmniej w części jeśli nie w całości – oparta jest na umowie dzierżawy chodzi tu najczęściej o dzierżawę długoterminową, która jest niezbywalna lub zbywalna tylko w kręgu najbliższej rodziny rolnika.¹⁰ Do grupy tej wchodzić będą natomiast niewątpliwie prawa z innych umów, mających związek z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, takich jak umowy spółki, umowy kooperative.

- d) nazwa i ewentualny znak firmowy gospodarstwa,
- e) klientela,
- f) patenty i inne prawa z zakresu własności przemysłowej związane z gospodarstwem, również pod warunkiem, że są zbywalne. Mogą to być w szczególności licencje hodowców nowych odmian roślin.

⁸ Wchodziły natomiast w skład *fonds agricole* prawa dzierżawy gruntów. Będzie o tym mowa poniżej.

⁹ Por. Ch. Campels, *Le fonds agricole* (premiers regards), *Revue de Droit Rural* 2006, 2, s. 22.

¹⁰ Chcąc temu zaradzić, ustawodawca francuski w tej samej ustawie z 5 I 2006 r. rozszerzył w istotny sposób zbywalność umów dzierżawy rolniczej. Wprowadził bowiem prawo stron, ale tylko odnośnie do dzierżaw zawartych na okres 18 lat, dotychczas niezbywalnych, do uznania je za zbywalne. Możliwość taka zależy jednakże od porozumienia stron i z jej praktycznym oddziaływaniem na szerszą skalę można się liczyć dopiero w perspektywie co najmniej kilkunastu lat. Kwestia ta przekracza jednakże ramy niniejszego artykułu.

W warunkach francuskich jest bardzo dyskusyjne, a równocześnie praktycznie doniosłe, czy *fonds agricole* mogą być objęte nazwy określonych gatunków win (tzw. *appellation controllee*). Doktryna uznała, że nazwy te, jako związane bezpośrednio z ziemią, z określonym obszarem gospodarstwa, nie mogą być zbywane niezależnie od gruntu i jako takie nie mogą być objęte *fonds agricole*.

- g) duże wątpliwości wzbudza bardzo istotna praktycznie kwestia, czy kwoty produkcyjne oraz prawo do dopłaty wyrównawczej wchodzi w skład *fonds agricole*. Ustawa z 5 I 2005 r. sprawy tej nie precyzuje, jakkolwiek z dyskusji parlamentarnych wynika, że intencją ustawodawcy było, by kwoty te wchodziły w skład *fonds agricole*.¹¹ W każdym razie, na bazie bieżącej wersji ustawy z 5 I 2006 r., w skład *fonds agricole* nie wejdą – przynajmniej w pewnych wypadkach – prawa o ograniczonej zbywalności (tylko na rzecz posiadaczy gospodarstw rolnych), jak kwoty mleczne czy dopłaty dla krów matek. Ogranicza to w istotny sposób wartość kredytową *fonds agricole* i jest przedmiotem krytyki przedstawicieli francuskiej doktryny prawa rolnego.

Jeśli chodzi o kwoty produkcyjne, to doktryna francuska prezentuje tu dość oryginalny pogląd: jeśli ustanawiający *fonds agricole* jest właścicielem gruntów gospodarstwa, kwoty produkcyjne, jako związane z własnością gruntów, która *ex definitione* nie wchodzi w skład *fonds*, nie będą objęte *fonds agricole*. Jeśli natomiast ustanawiający *fonds* jest tylko dzierżawcą gospodarstwa, zaś prawa z dzierżawy wchodzi, jak wiemy, w skład *fonds agricole*, prawa z tytułu kwot produkcyjnych będą objęte tymże *fonds*.¹²

Powyższe wyliczenie ma charakter fakultatywny. Które kategorie wymienionych składników majątkowych wejdą w skład *fonds agricole*, zależy od umowy stron zawartej przy okazji wykorzystania *fonds* jako gwarancji podjętych zobowiązań majątkowych. W braku takiej umowy, zakres *fonds* określa się stosując odpowiednio przepisy francuskiego *code de commerce*. Z odpowiedniego zaś stosowania *code de commerce* wynika, że zakres *fonds agricole* będzie wówczas dość wąski: obejmować będzie bowiem tylko prawa dzierżawy związane z gospodarstwem, jego nazwę handlową i klientelę. Ten pewien liberalizm ustawodawcy francuskiego prowadzi w efekcie do konsekwencji przez niego niezamierzonych: intencją ustawodawcy było wszak możliwie jak najszersze ujęcie zakresu *fonds agricole*. Pamiętając, że jego wartość majątkowa jest z reguły niezbyt wielka.

Oczywiście w funkcjonowaniu *fonds agricole* obowiązuje zasada surogacji i w miejsce poszczególnych elementów objętych listą wchodzi inne, zastępujące je.

11 Por. Sprawozdanie z obrad komisji Zgromadzenia Narodowego nr 2548 z 18 V 2005 r.

12 Por. I. Petel-Teyssie, Une nouvelle surete: Le nantissement du fonds agricole, *Revue de Droit Rural* 2006, 2, s. 27.

Zasada ta ma w szczególności istotne znaczenie praktyczne, zwłaszcza jeśli chodzi o zapasy i inwentarz żywy i martwy należący do gospodarstwa.

Jak wspomniano wyżej, zasadniczym celem instytucji *fonds agricole* jest zabezpieczenie kredytów, tak ważnych i powszechnie stosowanych w działalności gospodarczej w rolnictwie. Warto zatem, przynajmniej pokrótce, przedstawić podstawowe zasady funkcjonowania tej instytucji jako prawnego instrumentu zabezpieczania kredytu rolnego.

Zacząć wypada od następujących stwierdzeń:

1. Powołanie do życia instytucji *fonds agricole* jest w pełni dobrowolne i zależy od uznania osoby prowadzącej gospodarstwo rolne,
2. *Lege non distinguente fonds agricole* może powołać do życia zarówno rolnik, jak i osoba prawna występująca w charakterze producenta rolnego,
3. Wymogi formalne związane z powstaniem *fonds agricole* są bardzo skromne. Wymagana jest tylko niekwalifikowana forma pisemna dla oświadczenia osoby ustanawiającej i jego rejestracja, w terminie 15 dni, we właściwej izbie rolnej (*Code rural* art. L 311–3).

Sama istota prawna *fonds agricole* jest przedmiotem różnych poglądów w doktrynie francuskiej. Niektórzy uważają go za jedną z form zastawu. W odróżnieniu jednakże od zastawu osoba, której wierzytelności są zabezpieczone na *fonds agricole*, nie może objąć go w posiadanie. Stąd przeważa pogląd, że *fonds agricole* to więcej niż zastaw. Mając na uwadze, że zabezpieczenie wierzytelności na *fonds agricole* jest skuteczne również w wypadku nabycia *fonds* przez osobę trzecią, nazywa się go nawet „hipoteką na ruchomościach”.¹³

Same formalności związane z obciążeniem *fonds* są, podobnie jak przy jego powstaniu, stosunkowo proste. Ustawa z 5 I 2006 r. odsyła zresztą w tej kwestii do przepisów francuskiego *code de commerce*, które znajdują tutaj odpowiednie zastosowanie. Otóż, obciążenie *fonds agricole* winno być dokonane w formie pisemnej (forma *ad validitatem*), a następnie w terminie 15 dni, zarejestrowane w rejestrze publicznym prowadzonym przez właściwy terytorialnie, ze względu na siedzibę gospodarstwa, sąd gospodarczy (*tribunal de commerce*).

Warto obecnie zapoznać się, bardzo skrótowo, z podstawowymi zasadami funkcjonowania *fonds agricole* jako instrumentu zabezpieczającego kredyty zaciągnięte przez gospodarstwo rolne. Otóż wskazać tu można na kilka podstawowych rozwiązań:

1. Zabezpieczenie na *fonds agricole* gwarantuje wierzycielowi zwrot całego kapitału wraz z odsetkami za dwa lata.

¹³ Por. I. Petel–Teyssie, *op. cit.*, s. 25.

2. Jeżeli w ciągu ośmiu dni od wezwania przez wierzyciela, którego wierzytelność zabezpieczona jest na *fonds agricole*, dłużnik nie wykona zobowiązania, wierzyciel ma prawo zażądać sprzedaży elementów majątkowych wchodzących w skład *fonds*. Sprzedaż będzie miała formę licytacji prowadzonej przez sądy cywilne, a nie sądy gospodarcze.
3. Najważniejszym niewątpliwie przywilejem wierzycieli, których prawa są zabezpieczone na *fonds agricole*, jest przysługujące im prawo, na wypadek gdy majątek dłużnika nie wystarcza na pokrycie wszystkich wierzytelności, pierwszeństwa, przed innymi dłużnikami, do zaspokojenia z *fonds agricole*.¹⁴ Gdyby kilku wierzycieli konkurowało do zaspokojenia na tym samym *fonds agricole*, jest generalnie przyjęte, że pierwszeństwo do zaspokojenia będzie przysługiwało, zgodnie z zasadą *prior tempore potior iure*, temu wierzycielowi, którego zabezpieczenie powstało najwcześniej.

W doktrynie francuskiej dyskutowany jest często przypadek konfliktu pomiędzy wierzycielem, którego prawa zabezpieczone są na całym *fonds agricole* a osobą, która uzyskała prawo zastawu na przedmiocie wchodzącym w skład *fonds*. Generalnie przyjmuje się tu zasadę *in pari causa melior est positio possidendi* i w konsekwencji przyznaje pierwszeństwo prawom zastawnika.¹⁵

4. Najważniejszym niewątpliwie elementem praktycznym zabezpieczenia wierzytelności na *fonds agricole* jest jego skuteczność wobec osób trzecich (tzw. *droit de suite*). Zasada ta dotyczy jednakże tylko *fonds agricole* jako całości. Nie znajduje ona natomiast zastosowania w wypadku zbycia konkretnych przedmiotów wchodzących w skład *fonds*.

Aby jednak nie ograniczać zbytnio swobody obrotu, postanowiono, że nabywca *fonds agricole* może uwolnić się od roszczeń wierzycieli zabezpieczonych na nim, spłacając zabezpieczone wierzytelności, względnie oferując wierzycielom sumę odpowiadającą wartości *fonds agricole*. Może to uczynić w ciągu 15 dni od otrzymania wezwania do zapłaty.

Problematyka związana z funkcjonowaniem *fonds agricole* jest, oczywiście, znacznie bardziej złożona. Zadaniem niniejszego opracowania jest jedynie naszkicowanie jej podstawowych aspektów w celu umożliwienia czytelnikowi zorientowania się co do samej istoty omawianej instytucji i pewnych konsekwencji teoretycznych związanych z jej powołaniem.

Reasumując wypada stwierdzić, iż wprowadzenie przez ustawę z 5 I 2006 r. instytucji *fonds agricole* ma, przynajmniej do momentu rozpowszechnienia się zby-

14 Oczywiście, to prawo pierwszeństwa osób, których wierzytelność zabezpieczona jest na *fonds agricole* nie wyłącza ustawowego pierwszeństwa egzekucyjnego, które ustawodawstwo francuskie, jak wiele innych, przyznaje np. kosztom sądowym czy należnościom skarbu państwa. Kwestie te przekraczają jednakże zakres niniejszego opracowania.

15 Por. M. Cabrillac, C. Mouly, *Droit des suretes*, Litec 2004 pkt nr 884.

walności praw wynikających z umów dzierżawy długoterminowej, większe znaczenie teoretyczne, doktrynalne niż praktyczne. Jeśli chodzi bowiem o realizację podstawowego zadania tej instytucji, jaką jest poszerzenie zdolności kredytowej rolnika, to stwierdzić wypada, że w praktyce zabezpieczenie, jakie daje *fonds agricole*, jest w istotnym zakresie mniejsze niż to, jakie daje *fonds de commerce*. Nie można zapominać, że w przedsiębiorstwie handlowym zapasy, towary, urządzenia produkcyjne, klientela, elementy własności przemysłowej mają często znacznie większą wartość majątkową niż nieruchomości wchodzące w skład tego przedsiębiorstwa.

W gospodarstwie rolnym jest akurat odwrotnie: to ziemia i budynki (a w warunkach francuskich także prawa lokacyjne na nich) stanowią podstawowy element decydujący o wartości gospodarstwa. Nieco mechaniczne stosowanie przez ustawodawcę francuskiego rozwiązań przejętych z prawa handlowego do spraw rolnych zadecydowało o zmniejszeniu użyteczności kredytowej *fonds agricole*. Dodajmy, że na wierzycielach, którzy zabezpieczyli swe prawa na *fonds agricole* ciążą dodatkowe ryzyka i niebezpieczeństwa, takie jak przeniesienie elementów majątkowych objętych *fonds* do innej miejscowości, ich podział na kilka części, a przede wszystkim rozwiązanie umowy dzierżawy, na bazie której zorganizowane jest obciążone gospodarstwo rolne.¹⁶ Stąd nieco ograniczone znaczenie praktyczne zabezpieczeń na *fonds agricole*.

Inaczej przedstawia się natomiast sprawa w aspekcie teoretycznym. Od 1988 r. gospodarstwo rolne we francuskim porządku prawnym podlega, obowiązkowi rejestracji, podobnie jak przedsiębiorstwo prawa handlowego. Korzysta z udogodnień jakie daje podmiotom prawa handlowego możliwość korzystania z postępowania upadłościowego. Ustawa z 5 I 2006 r. tworzy wreszcie instytucję *fonds agricole*, przenosząc do stosunków rolnych, w sposób zresztą nie do końca udany, handlową instytucję *fonds de commerce*.

Można zatem mówić, że w sensie praktycznym, dla potrzeb bieżącego obrotu gospodarczego status prawny gospodarstwa rolnego zbliżył się w istotnym stopniu do statusu prawnego przedsiębiorstwa prawa handlowego. Można nawet ryzykować twierdzenie, że statusy prawne obu podmiotów zostały praktycznie ujednolicone. Za takim twierdzeniem może przemawiać fakt, iż w związku z niepełną regulacją problematyki związanej z funkcjonowaniem *fonds agricole*, w szerokim zakresie znajdują do niej odpowiednie zastosowanie rozwiązania obowiązujące we francuskim kodeksie handlowym.

Wypada podkreślić z całym naciskiem, i nie bez pewnego zawodu, że za tym zrównaniem *via facti* nie idą rozwiązania prawne o charakterze instytucjonalnym,

¹⁶ Chcąc chronić wierzycieli ustawodawca francuski zobowiązuje wydzierżawiającego do zawiadomienia ich o zamiarze wypowiedzenia dzierżawy gruntów obciążonego gospodarstwa rolnego. Ma to na celu umożliwienie wierzycielom podjęcie kroków zapobiegających wypowiedzeniu dzierżawy (np. zapłata zaległego czynszu). W braku takiego zawiadomienia wypowiedzenie dzierżawy będzie bezskuteczne wobec wierzycieli *fonds agricole*.

ogólnym, które w sposób generalny określiłyby status prawny gospodarstwa rolnego jako równorzędnego z przedsiębiorstwem handlowym uczestnika obrotu gospodarczego – tak jak stało się to już w sposób definitywny w ustawodawstwie włoskim.

Nie można, oczywiście, zakończyć tego rodzaju rozważań prawno-porównawczych nie zadając sobie pytania, na ile przedstawione wyżej rozwiązania francuskie mogą być przydatne i wykorzystane w rozwoju polskiego ustawodawstwa rolnego.

Wydaje się, że przedstawiona wyżej instytucja może stanowić podstawę do porównań, jeśli chodzi o kierunek i stan zaawansowania procesu zrównywania statusu prawnego przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolnego w ustawodawstwie polskim. Przeniesienie bowiem samej instytucji *fonds agricole*, jako takiej, do polskiego ustawodawstwa rolnego byłoby, przynajmniej aktualnie, więcej niż trudne.

Wynika to z podstawowej różnicy pomiędzy polskim a francuskim prawem handlowym. Polski kodeks handlowy, oparty w znacznej mierze na wzorach niemieckich, nie przyjął instytucji *fonds de commerce* jako pewnego zespołu majątkowego w obrębie przedsiębiorstwa, występującego niezależnie od jego majątku nieruchomościowego. Art. 40 kh., określający substrat majątkowy przedsiębiorstwa, objął nim łącznie jego mienie nieruchomościowe, jak i ruchome, tudzież prawa związane z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa. Tą samą koncepcję przyjął obowiązujący aktualnie art. 55¹ kc. W konsekwencji, wyodrębnianie w odniesieniu do gospodarstw rolnych odpowiednika *fonds agricole*, niejako wbrew art. 55¹ kc. trudno uznać za praktycznie zasadne, a nawet możliwe.

Z drugiej strony, wprowadzenie do francuskiego prawa rolnego instytucji *fonds agricole* i będące jego wynikiem istotne zbliżenie statusu przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolnego, pozwala nam zdać sobie sprawę z niewątpliwej stagnacji, w jakiej znajduje się aktualnie polskie ustawodawstwo rolne. W odróżnieniu od innych ustawodawstw zachodnioeuropejskich, gdzie proces zbliżania statusu prawnego gospodarstwa rolnego i przedsiębiorstwa stale postępuje, jakkolwiek w różnym tempie w poszczególnych krajach, w Polsce nie widać prawnych przejawów tego procesu. Wyłącza się gospodarstwa rolne spod działania przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, wyłącza się je spod obowiązku rejestracji, prowadzenia księgowości, postępowania upadłościowego etc. Problemem, który trapi polską doktrynę jest kwestia, czy można w ogóle mówić o zbyciu gospodarstwa rolnego jako całości, jako pewnej *universitas*, czy może ono być w ogóle traktowane jako odrębny przedmiot obrotu.¹⁷ Jest to najlepszy dowód na to w jak wstępnym stadium znajduje się w ustawodawstwie polskim proces prawnego wyodrębnienia gospodarstwa rol-

17 Dyskusję na ten temat przedstawia szczegółowo E. Kremer, Odpowiedzialność za zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, Kraków 2004, s. 38 i nast.

nego jako równorzędnego z przedsiębiorstwem podmiotu (jak i przedmiotu) obrotu gospodarczego.

Pozostaje jedynie mieć nadzieję, że postępująca integracja polskiego rolnictwa z unijnym rynkiem rolnym wymusi niejako na polskim ustawodawcy podjęcie przynajmniej wstępnych kroków w kierunku zrównania statusu gospodarstwa rolnego (zwłaszcza większych jednostek produkcyjnych) jako samodzielnego podmiotu obrotu gospodarczego ze statusem przedsiębiorstwa.